

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

ויקר מואב (כב, ג) - בעל הטורים מסמך כאן את הפסוק אילי מואב יאחזמו רעד, והוא נוסטריקון תבת לאמרי שבפסוק, ותבת רעד היא בגימטריה בלק בלעם. (פרפראות לתורה)

לפי החשבון, התרחש המאור של בלק ובלעם בסוף חודש אלול, ולכן בקשו הללו להמתין עד יום טוב ראשון של ראש השנה, שאז נדונים ישראל ונתנה רשות לשטן לקטרג עליהם, ואז יקללו אותם, ורמז לזה בתבת ארה שהיא נוסטריקון א' ראש השנה. אולם כשראה בלעם שישאל תוקעים בשופר כדי לבלבל את השטן, לכן אמר ותריעת מלך בו, ודחה את השליחים של בלק שבאו אליו מיום ליום, כדי שבינתים יגיע יום הכפורים, אולם הקב"ה ברח רחמיו לא כעס בכל אותם ימים שבין פסח לעשור, ולכן נקבעו ימים אלו לימי תשובה, ואף מלאך רע בבלעם מברך את עם ישראל בעל-כרחו. (תפארת יהונתן)

וימה אעזם לא זעם ה' (כב, ח) - חז"ל אמרו, שבלעם ידע לבזוז את הרגע שהקב"ה זעם, ובו בקש לקלל את ישראל, אך בכל אותה עת לא זעם. ופרש בעל הטורים שהתבות וילך שפי הפונה שבלעם הלך לחפש זמן זה, וכל ארבו של אותו זמן שהקב"ה פועם, אינו אלא רגע כפי שאמרו חז"ל, ורמז לזה שתבת שפי במלואה, ש"ן פ"א י"ד, בגימטריה כמה זעמו? רגע! וכן דרשו שם חז"ל את הפסוק במיכה עמי זכרנא מה-יעץ בלק, ונוטריקון התבות הוא בין זעם, דהינו שבלעם בקש להבין עת הזעם, ותבת זכר נוסטריקון כמה זעמו זנע, ובגימטריה ברכה, שהקללה נהפכה לברכה, וזה מרמז גם בתבת שפי שהיא נוסטריקון שמר פתאים ה', דהינו שה' לא זעם באותה עת לשמוע על ישראל. (כפתור ופרח)

לא-הביט און ביעקב (כב, כא) - בגימטריה צבור, כי כאשר האדם מתפלל בצבור אין מביטים בשמים על עונותיו, ונוטריקון לא ראה עמל בישראל הוא לב רע, שגם בלעם שהיה בעל לב-רע ואותיותיו הן 'עמל ב', לא מצא חסרון בישראל, שאין בהם ערלים, ומרמז בנוטריקון התבות לא ראה עמל - ערל. (שם)

ספורים בפרשה

וירא בלק ברי-צפור (כב, ב)

בהיות רבי מאיר מפרמישלאן צעיר לימים, נסע יחד עם כמה מחבריו להסתופף בצל רבו רבי מרדכי מקרמניץ. בעודם על אם-הדרך, התקדדו השמים בעבים וגשם עז נתך ארצה. החלו בני החבורה לחפש מחסה מזרם ומטר, אולם כל מאמציהם למצא בית יהודי באזור עלו בתהו. לבסוף נכמדו רחמיו של נכרי מקומי, והלה הסכים לארחם בביתו עד שהסערה תשקט. בעת שהמשיכו החברים בדרך, התבטא אחד מהם והגדיר את הנכרי שארח אותם, כאיש טוב והגון, אולם רבי מאיר מפרמישלאן דחה את-דבריו וטען להפך. הוכיח ביניהם המשיך עד שהגיעו אל-רובם, וכאשר עמדו לפניו והציגו את חלוקי הדעת שלהם, תמה הרבי ושאל את רבי מאיר: "מדוע תאמר על הנכרי שאינו הגון? והרי הוא ארח אתכם בביתו והיטיב עמכם?" חיד רבי מאיר ואמר בפקחות: "אדרבה, היא הנותנת. דוקא בגלל שבפד אותנו, הופך הוא להיות אדם מוזר ובלתי רגיל אצל הנכרים, שהרי 'הלכה היא, בידוע שעשו שונא ליעקב', ואם עבר נכרי זה על הלכה זו, בהכרח שאינו איש הגון..." שחק רבי מרדכי בטוב-לב והסכים להברכתו של תלמידו השנון. עברו ימים ארבים, ושנה אחת בפרשת בלק, לא היה בהן בבית-מדרשו של רבי מאיר, והעלו לעליה הראשונה של הפרשה איש בער ופשוט, אך תמים וירא-שמים. לאחר התפלה שאלו רבי מאיר בבדיחות-הדעת: "אמר נא לי, מי היה בלק, יהודי או נכרי?" תמה האיש ואמר: "בידוע הוא שבלק היה איש נכרי". "אם כן", המשיך רבי מאיר, "פיצד יתכן שהפרשה תתחיל לספר על איש נכרי כבלק, ואף תקרא על-שמו?" נבזז האיש, וכתשובה ספר לו רבי מאיר את ספורו הנזכר שהתרחש בצעירותו בדרך לבקר את רבו בקרמניץ, והוסיף בבת-שחוק: "הרי בלק ידע שאסור לבני ישראל להלחם עמו, שנאמר 'אל-תצר את-מואב, ואם-כן מדוע הזמין את בלעם לקלל אותם? אלא שבלק היה איש הגון, ונהג בהלכה שעשו שונא ליעקב, ואם היה 'ערליכער גוי', אזי ראוי להתחיל עמו את הפרשה ולקרא על-שמו..."

וידע דעת עליון מחזה שדי יחזה (כד, טו)

רבי דוד מטולנא, יצא פעם מרוסקה למסע ארץ שנמשך כשנתיים בערי גליציה ורומניה, שם הפיץ מהודו והזריח מאור תורתו. בין השאר בקר בעירה שפולי, בה התגורר לפני 'הסבא קדישא' משפולי, ובשהותו שם התענין לדעת אם נותרו עדין שרידים שזכרים אותו, ולשמחתו נודע לו כי במקום מתגורר יהודי ישיש שהפליג בזקנה עד כמה שנים. הלך רבי דוד לבקרו, וכאשר שאלו אם הכיר את 'הסבא קדישא' השיב הלה בחיוב: "שמן זכר אתה איזה דבר-תורה ששמעת ממנו?" שאלו, והלה נענה: "זכורני, כי פעם שמעתי ממנו מימרה חריפה, וכה אמר 'כול אדם להיות בדרגה געלית של 'ידע דעת עליון מחזה שדי יחזה', ובכל-זאת להשאיר ולהיות בלעם הרשע"... נבעת רבי דוד לשמע הדברים הנזכרים, ומספר, כי במשך שלשה ימים הסתגר בחדרו מעת לעת, כשהוא עורך לעצמו חשבון-נפש. כשיצא אמר למלוויו: "בדקתי את עצמי לפני ולפנים, ומצאתי תהלה לה, שאיני מאותם אנשים שעליהם התפון 'הסבא קדישא'..."

היה היה

ה'רעם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב

בריש מושקוביץ, זה היה שמו של היהודי החנוני שהתגורר במחוז סבול'ץ שבהונגריה. ישר-דרך היה, ואת פרנסתו מצא מחנות קטנה למוצרי מזון שעמדה בצמת הדרכים החשוב שבמחוז. בריש היה נמוך-קומה, צנום ודל-בשר, אולם זריז וחרוץ היה מאין כמוהו, עד שכלם היו משתאים לראותו נושא שקי קמח כבדים שלעיתים שקלו יותר ממנו. היה זה בקר אחד, כאשר אל חנותו הקטנה נדחק אפר הנגרי מגשם, בעל מבנה גוף חסון ורחבי-מדות. הלה היה פנראה רעב פזאב-ערבות, וללא שום גנונים ונטילת רשות, החל לאכל מפל הבא ליד. מישהו אחר במקומו של בריש, היה מכבד לשתק וסופג את ההפסד בדומיה מחשש שמא יבלע לו, אבל בריש התמלא עברה וזעם, בלבו הישר התרעם על גזלת פבשת-הרש, וללא פחד ומורא דרש לראות את ארנקו של-הנכרי, טרם יגיש לו מזון לשבע. עיניו של האבר הוצפו דם לשמע 'הצפתו' של היהודי, וכעסו התלקח בו בבת-אחת. אף עוד בטרם הספיק להתעשת, קרה הבלתי יאמן. בריש הקטן והנמוך, שהיה נראה בפני האבר החסון כנר בפני האבוקה וכאזוב בפני הארז בלבנון, סטר בחזקה על לחיו התפוחה של האבר. הלה נדהם לרגע, ובעודו פוער את-פיו בתדהמה ומנסה למשש את לחיו הפואבת, חש לפתע סחרחורת עזה ובבת-אחת קרס תחתיו בקול רעש גדול. תחלה עוד השתעל ונסה לשאף מעט אויר לקרבו, אלא שעד מהרה נפח את נשמתו והתפגה, בעודו מוטל בחנות ורגליו בולטות אל רשות-הרבים. כיון שהאזור המה אדם, לא הספיק בריש להתעשת כדי לחפש מוצא מן-הסכנה, וכבר התאספו במקום גוים צמאי-נקם. אחרים הזעיקו את השוטרים שפטרלו באזור, ובריש מצא את עצמו בכלא העירוני באשמת רצח. אימה ופחד נפלה על קהלת היהודים באזור, ובביתו של בריש תאניה ואניה. פרקליטים מנסים ויועצנים נשכרו מיד בדמים מרבים, כדי לעמד להגנתו של היהודי המסכן, אך כלם נדו לו ברחמים, וסברו כי אין שום דרך ביצד לחלצו מן-המצר.

באותם ימים, היה המחוז בלוי נתון תחת השפעתו והודו של רבי יצחק איזיק טויב, שהתגורר בעירה הקטנה קלוב שבמחוז. לבו של הרבי התחמץ בקרבו לשמע האסון שנחת על בריש החנוני, אך הוא חזק את לבם של בני המשפחה והבטיח להם כי בעזרת השם יצא האב לחפשי ללא פגע. בינתיים שקד התובע הממשלתי על הקנת כתב-אשום נוקב, בו תבע להטיל על הנאשם ענש מות באשמת רצח אזור ישר-דרך, והנה נודע כי יום המשפט עתיד להערך בעצומה של שבת-קדש. ביום חמישי הקרוב ליום המשפט, בנם הצדיק מקלוב בבית-מדרשו בית-דין קיחד לדיון בענינו של בריש החנוני, העמיד אדם מסים בקטגור, ואת עצמו מנה לסנגור. המשפט המדמה החל, ומיד לאחר שהקטגור שטח את-טענותיו שנשמעו בחצי און, נעמד הרבי ונשא נאום סגוריה חוצב להבות. טענתו העקרתית התבססה על עבדה פשוטה וברורה. "הרי בריש היהודי, ידוע לכלם כאדם חלושי-כח ורפה-אונים, נמוך-קומה ודל-בשר, ואם-כן, לא יתכן לטעון ולומר שבמפת-לחי אחת, הצליח להכריע את האבר הענק שהגיע לחנותו, אחד שגבהו גבה ארזים וחסון הוא כאלונים. אלא מאי? פנראה איש חולני היה הגוי הלו, ועתיד היה למות בין בה זכה. ואם-כן, הרי גברא קטיל קטל, ועלינו להוציאו לחפשי ולזכותו מכל-אשמה". בסיומו את נאומו, פנה הרבי אל הדגנים ובקש את חות דעתם, וכאשר אחד הדגנים תמה ושאלי: "מה יתן ומה יוסיף לנו פסק-הדין שאנו פוסקים כאן? והרי אין אנו יושבים בבית-המשפט שבו עתיד לעמד בריש לדיון!! אולם הרבי אמר בפסקנות: "דעו לכם, שמה שאנו פוסקים כאן עליפי דירת-התורה, זה יעמד לזכותו של בריש ובנדאי כך גם יפסקו את-דינו באמת", והוסיף: "וקמו יש לי לבד מן-התורה. שנאמר בפברשת בלק 'ה'רעם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב', דהינו שהיהודים אינם נחשבים בעיני הגוים אלא כחלופי כח ורפי אונים..." מובן מאליו כי הדגנים נמנו וגמרו כי דברי הרבי נכונים ואמתיים, ופסקו את-הדין לזכות.

השבת הגורלית בה נערך המשפט המדבר הגיעה, והמתח היה בשיאו. בבקר השפים הרבי קום, וכאשר סים את תפלת השבת, היתה השעה מקדמת יחסית, בשעה עשר וחצי בבקר. שליחים נשלחו בזה אחר-זה מבית הרבי אל בית-המשפט, כדי לעמד על מהלך הענינים, אך התשובות שהגיעו לא בשרו טוב. הקטגור נשא נאום חריף והרסני שנמשך שעות ארוכות, וכל אותו זמן סרב הרבי לכל הבקשות לטעם משהו כדי לחזק את-לבו. לשון הפצירה בו בני ביתו ומקרביו, שכן ידעו עד כמה חלוש הוא הרבי וחייו נתונים בסכנה, ורק בשעת חצות נאות הרבי לקדש על-היין ולטעם מעט, אך סרב להסב לטענת השבת "עד שבריש יבוא הנה בכבודו ובעצמו, ויאכל יחד עמי את סעדת השבת". לפתע, פרצו פנימה מספר אנשים סמוקי-פנים ואחוזי התרגשות עזה, וצעקו בגיל: "בריש שחרר לחלוטין!!" התברר, כי הרופא הראשי בעיר שבדק את גופתו של האבר המת, הגיע למסקנה עדות בבית-המשפט, והוא הביע את חות-דעתו כי לא יתכן שהוא מת כתוצאה מסטירת-לחי אחת, חזקה ככל שתהיה, וללא ספק סכנה בו מחלה קשה שהקריעה אותו בשהותו בחנות. הטענה ההגיונית התקבלה על-לבם של השופטים, והם מקהו להודיע על שחרורו של בריש וזכויו מכל אשמה. וכאשר הגיע בריש אל ביתו של רבי יצחק איזיק מקלוב, נענה זה לקראתו ואמר בחייד: "וואה אהת? המתנתי לך עד עתה עם סעדת השבת, שכן מה הייתי עושה אם כבר הייתי סועד ומאין היה לך שטולנט מהביל ועבר לאכל עתה, אחרי שכלם כבר סימו מזמן את סעדתם?!!..."

מאורות

רבי יוסף מ'הרי"ט - המהרי"ט
ליום ההולולא י"ד בתמוז שצ"ט

בנו של המב"ט, רבי משה ב"ר יוסף טראני מגדולי חכמי צפת שהיה תלמיד רבי יעקב בירב וחברו של מרן ה"בית יוסף". התייתם בילדותו מאביו, ולמד מפי רבי שלמה סאגים תלמידו וחתנו של הארי"ל. בזמן שקעה קרנה של צפת, שהיתה עיר חכמים וסופרים בדור שלפניו, וכאשר נסע כשד"ר של צפת, הסכים להצעת גדולי קושטא שבתרפיה לכהן בה כמורה-צדק ואב בית-דין. אל בית-מדרשו שהקימו בעבורו נגדי העיר, נהרו רבים לקבל תורה מפיו, בהם "שמונים תלמידים" מגדולי הדור הבא, כעדות בניו. הוא ישב במנוחה על-התורה ועל-העבודה, בזכות שני אחים נגידים בעיר שתמכו בו ביד-נדיבה כשתף "ומשם זכה לכל-הגדלה, שלמד תורה ברוח בלי שום טרדה, שהם עסקו במשא ומתן והוא חלק עמם ולא טרח כלל" - כעדות היעב"ץ בפרושו לאבות. לאחר שנים מספר, התמנה ל"חכם באשי" ורבה הראשי של תרפיה, ונחשב לאחד מגדולי דורו. כתב חידושים רבים, בהם פרושים למסכתות הש"ס וכתבי הראשונים, אולם רבם לא נשתמרו, ורק חלק זכו לאור עולם, בהם פרושו על-התורה "צפנת פענח", וחדושים נוספים שציאו לאור בדור האחרון. תשובותיו יצאו לאור בשלשה חלקים בשם "שו"ת מהרי"ט", והפכו לחלק יסודי בעולם ההלכה והפסיקה. הוא נקבר בקושטא עיר מגוריו, אך בהתאם לצאתו העברו עצמותיו לצפת ונקברו בסמוך לאביו, ולפני שנים אחדות התגלתה מצבתו סמוך למערת האלשיף הקדוש.

יוסיף דעת

סיפור רבי יעקב מרדכי מרקוביץ רבה של נור בפולין, כי התפלל פעם עם רבי חיים בריסקר במנחה של שבת בלך, ובקריאת התורה קרא הקורא את הפסוק המובא בתחילת פרשת פינחס כחמש המאות המובא בפרשת בלק: "וְשֵׁם אִשׁ יִשְׂרָאֵל הִפָּקָה אֶשֶׁר הָקָה אֶת-הַפְּדִינִיּוֹת, וְכֵּן כַּמְנַסְאוּ הָקָה בְּחִירִיק בְּמִקוֹם בְּשׁוּרֵק. הָקָה רַבִּי חַיִּים בְּשׁוּרֵק וְדָרֵשׁ לְחֹזֶק וּלְקוּרָא בְּשׁוּרֵק, שֶׁכֵּן זֶהוּ שִׁינוּי מִשְׁמַעוֹת הַכְּתוּב, כִּי הָקָה מִשְׁמַע שְׁהוּא הָקָה אַחֲרִים, וּפִירוּשׁ הַפִּסּוּק שְׁהוּא עֲצֻמוּ הָקָה. וּמַעֲשֵׂי אֲבוֹת סִימָן לַבְּנִים, וְכֵן אִירַע עִם אֲבִי הַגִּירָה, כַּמְסוּפָה ב"עוֹבְדוֹת וְהַנְהוּגוֹת", שְׁבַתְקוֹפָה מִטַּעַם לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל, שִׁמַּע קְרִיאת הַתּוֹרָה בְּבֵית-הַכְּנֶסֶת שֶׁל הַסְּפָרַדִּים בְּסוּרִיהָ וּלְבָנָהּ, וְיָצָא יְדֵי חוּבָתוֹ. אִלֵּם בְּהִיוֹתוֹ בְּחַיִּיפָה בְּקִיץ ת"ש", הַתְּפַלל בְּבֵית-כְּנֶסֶת שֶׁל חֲסִידִים, וְכַשְׁקָרָא שֶׁם אֵת הַפִּסּוּק "אֶשֶׁר הָקָה" - הָקָה, סָבַר שֶׁלָּא יוֹצֵאִים בּוֹה יְדֵי חוּבָה, כִּיוּן שֶׁזֶה הֵיפך מִשְׁמַעוֹת הָאֲמִיתִית. הַדְּבָר גַּם הוֹבֵא ב"אֹר תּוֹרָה", וְשֶׁם תֵּבַת "וְסִימָנָה" כִּי בִי חֵשֶׁק וּפֶאֱלִטוּת - חִירִיק שׁוּרֵק קוֹבֵץ הַכָּל אֲצֵלֶם אֶחָד, וְאִין לֹהֵם הַבְּדֵל בֵּין הָיָא וְהוּא". עַל שִׁינוּי זֶה כָּבַר הַתּוֹרֵי בְּקִיצוֹר שֶׁל: "וְכֵן יֵשׁ הַרְבֵּה שְׁהוּי לֹהֵם מִלְּמַדִּים עִמִּי הָאֵרֶץ, וּמְרַגְלִים לְקוֹרֹת הַשׁוּרֵק בְּתוֹנֵעוֹת חִירִיק, וְאֵמַת תְּנוּעַת שׁוּרֵק הוּא כְּמוֹ תְּנוּעַת מִלְּאָפוֹ, וְאֵם קוֹרִין הַשׁוּרֵק בְּתוֹנֵעוֹת חִירִיק מִשְׁנֵה מִשְׁמַעוֹת הַפִּירוּשׁ, וּלְפַעֲמִים הוּא מַחְרֵף וּמוֹדֵף וּמוֹהָף מוֹפֵלָה מִמֶּכֶת, וְכֵן הוֹעֵתָק מִבְּעַל הַלְבוּשִׁים, עַל חֲסִיד מוֹפֵלָה שֶׁכָּבַח חֲלָבּוֹ לְחִבּוֹ וְסִיפֵר לוֹ שֶׁבְּבֹאוֹ לְבֵית-דִּין שֶׁל מַעֲלָה הוֹכִיחֻהוּ עַל שֶׁלָּא הִתְפַּלֵּל כְּרֹא, וְהַחֲלִיף צִירִי בְּשׁוּא, חִירִיק בְּשׁוּרֵק וְעוֹד. מִסְתַּבֵּר, כִּי בְּמִקוֹר הָיָא בְּנֵי אֲשַׁכְנוּ מִבְּטָאִים אֵת הַשׁוּרֵק בְּאֹפֶן מְמוּצָה בֵּין מִלְּאָפוֹ לְחִירִיק, וּבְמִשְׁךְ הַזֶּמֶן נִשְׁתַּכַּח עַד שֶׁדָּמָה לְתוֹנֵעוֹת הַחִירִיק, וְכֵן הַתּוֹרֵי עַל כֵּךְ בְּעַל הַלְבוּשִׁים וּמִה"ל מִפְּרָא, שֶׁבְּדוּרֵם הַחֲלוּ לִשְׁכּוֹחַ אֵת הַהַבְּדֵל בֵּין מִלְּאָפוֹ וְשׁוּרֵק, אֵךְ הֵנָּה לֹהֵם לְיִשְׂרָאֵל, וְאֵלֵּא הַרְגִּילִים לְקוֹרֹא כֵךְ בּוֹדֵאִי יוֹצֵאִים יְדֵי חוּבָתָם, כִּפִּי שֶׁהִמְלִיצוּ "דִּילּוּגוֹ עַלִּי אֲהַבָה".

בַּעַת יֵאמֹר לַיֵּעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פֶּעַל אֵל

שְׁלִיט עֲרִיץ וְאֶבְזֹר, הִיָּה הַצָּר נִיקוּלָאֵי הָרָאשׁוֹן, וְזָכָה עֲקֵב בְּךָ לִפְנֵי הַמִּפְקָפֵק "צָר הַבְּרֹזֶל". שְׁלִשִּׁים שָׁנוֹת שְׁלֹטוֹנוֹ הָיוּ מִסְכַּת אַחַת שֶׁל אֲכֻזָּרוּת וְהַתְעַמְרוּת בְּנִתְיָיו, אוֹלֵם אֲכֻזָּרוּתוֹ הִגִּיעָה לְשֵׁי אֶבְזֹר בְּכָל מַה שֶׁנֶּגַע לַיהוּדִים אֲזֻרְחֵי רוֹסְיָה. הוּא רָאָה בָּהֶם זָרִים, וּבִשְׁנוֹת שְׁלֹטוֹנוֹ פָּרַסֵם נִגְדָם לֹא פָחוֹת מִשֵּׁשׁ מֵאוֹת גְּזֻרוֹת קִשּׁוֹת וְאֲכֻזָּרוֹת. אֶת הַגְּזֻרוֹת כָּנָה בְּלִפְנֵי חוּץ 'תִּקּוֹן הַיהוּדִים', אֵךְ שִׁנְאַתוֹ הִקְדָּה לַיהוּדִים פֶּעַפֶּעָה בּוֹ בְּאִפְן גָּלוּי, וּמִטְרָתוֹ הִעֲקֵרְתָּ הֵיחָה הַמֶּרֶת כָּל יְהוּדֵי רוֹסְיָה לְנוֹצָרִים פְּרֻבֹּסְלָבִיִּים וּמְחִיקֵת כָּל סִמְקֵן יְהוּדִי מֵאֲרֻצּוֹ. לָשֵׁם בְּךָ לֹא בָחַל בְּשׁוֹם אֲמָצְעֵי נִבְזָה כָּכָל שִׁיחָה, וּבִמְחֻזּוֹ הַקּוֹדֵשׁ חִפֵּשׁ כְּלִי־דָרָךְ בִּיצֵד לְהִרְעֵל לָהֶם, מִתּוֹךְ מַחֲשָׁבָה אוֹלֵת בִּי בְּךָ יֹאֲלֵץ אוֹתָם לִזְנוֹת אֶת מִסְרָת אֲבוֹתֵיהֶם וְלַעֲרֹק אֶל 'דֵּת הַחֻמְלָה וְהַרְחָמִים'. הִיָּה זֶה לְאַחַר חֲדָשִׁים אַרְבָּעִים שָׁל הַתְּלַבְּטִיּוֹת וְחִבּוּסֵי־נֶפֶשׁ, בְּאֲשֶׁר הַצָּר הַחֲלִיט עַל כְּנוֹס מוֹעֲצַת שָׂרִים לָשֵׁם בְּצוּעַ הַהֲחֻלָּטָה הַנוֹעֶצֶת שָׂרָם, גְּרוּשׁ כְּלָלִי שֶׁל כָּל יְהוּדֵי רוֹסְיָה. הַצָּר יָדַע הַיָּטֵב, בִּי גְזָרָה פּוֹלִלְנִית שֶׁכָּזוֹ, שֶׁל גְּרוּשׁ מִלִּיּוֹנֵי נַחֲיִים מִרְחֲבֵי הַמַּמְלָכָה הַרוֹסִית הַגְּדוֹלָה, לֹא תִעָבֵר בְּשִׁתִּיקָה וְלֹא תִחָקַל בְּעִירֵי־פָה גַם אֲצֵל אֵלּוֹ שְׂאִינֵם חֲשׂוּדִים בְּאַהֲבַת יִשְׂרָאֵל גְּדוֹלָה, וְלָכֵן הַחֲלִיט לִזְמֵן לְפִטְרִיבּוֹרְג עִיר הַבִּירָה אֲסֶפֶה רִבְתִּי, בִּהַ יִטְלוּ חֶלֶק שָׂרִים נִבְכָּדִים מִכָּל הַמְּחֻזּוֹת, וּבְמַעֲמָדֵם יוֹדִיעַ עַל הַחֻלָּטָה הַגְּרוּשׁ. "אֵךְ לֹא רַק שָׂרִים מְשֻׁלְתִּים יִזְמְנוּ לְאַסְפָּה", אָמַר הַצָּר לִיּוֹעֲצָיו, "אֲלֵא גַם נְצִיגֵי הַיהוּדִים יִזְמְנוּ אֵלֶיהָ, וּכְאֲשֶׁר נְצִיג בְּפִנְיָהֶם אֶת הַשְּׁעִנוֹת שֶׁלָּנוּ כִּנְגַד דָּתָם וּמִנְהַגֵּיהֶם, לֹא יוֹכְלוּ לְפָצוֹת פֶּה מִרַב אִימָה וּבִלְבּוֹל, וְכֵן נוֹכַח לְשַׁלֵּל מֵהֶם אֶת הַזְכוּת לְהַמְשִׁיךְ לְדָבָר בְּדָתָם, וְנוֹכַח לְהַכְרִיז עַל גְּרוּשָׁם שֶׁל אֵלּוֹ שְׂמֻמָּאִים לְהַצְטָרֵף לְדָתָנוּ".

הִיָּה זֶה בִּשְׁנַת תר"ז, בְּשָׁלְחֵי הַעֲשׂוֹר הַשְּׁנִי לְכַהֲנָתוֹ שֶׁל הַצָּר נִיקוּלָאֵי, בְּאֲשֶׁר הָאֲסֶפֶה הַגְּדוֹלָה הִתְכַּנְּסָה בְּפִטְרִיבּוֹרְג הַבִּירָה. אֶת נְאוֹם הַפְּתִיחָה נִשָּׂא שִׁר־הַפָּנִים הַרוֹסִי, וְנִאוֹמוֹ הִיָּה עֲשׂוֹי מְלֻכָּת מַחֲשַׁבַת מִתּוֹךְ מִטְרָה לְהִטִּיל מִרְךָ בְּזֻקְנֵי הַיהוּדִים שֶׁהִזְמִינוּ לְאַסְפָּה, וְלָגֵרֵם לָהֶם יֹאשׁ וּרְפִיּוּן־יָדַים. אֶת דְּבָרָיו הֵחֵל בְּתֹארוֹ הַשְּׁלִילִיּוֹת וְהַהֲרָסָה שֶׁהִזְכִּיר מֵאִזּוֹ וּמִקֵּדָם, תֹּאֵר אוֹתָם בְּאִסּוֹן לְאִנּוּשׁוֹת וּבְרֻב־עֲצָמוֹת בְּגוֹף כְּלִי־מַמְלָכָה, הָאֲרִיךְ בְּנוֹק הַעֲצוּמִים שֶׁהֵם גִּזְרִים לְסִבִּיבָתָם, עַד שֶׁהִבִּיעַ אֶת תְּמִיהָתוֹ 'לָשֵׁם מַה בְּרָא הַבּוֹרָא אֶת הָאִמָּה הַשְּׁפֹלָה הַזֹּאת, שְׂאִין גְּרוּעָה מִמֶּנּוּ בְּאִנּוּשׁוֹת כָּכָה...'. דְּבָרֵי הַנִּבְכָּל, שֶׁמִּתּוֹתָם לֹא שָׁמְעוּ נְצִיגֵי הַיהוּדִים מַעֲוֹלָם בְּאִפְן כֹּה בּוֹטָה וּפּוֹעֵנִי, נִפְלָו עֲלֵיהֶם כְּרַעַם בָּיוֹם בְּהִיר, וְהֵם לֹא יָדְעוּ אֶת־נִפְשָׁם. לָכֵן נִמָּס בְּקִרְבָּם, חֲלָחֵלָה אֲחֻזָּה בְּמִתְנָם, וְהֵם הִבִּיטוּ זֶה בְּזֶה בְּחִסְר־אֻנִּים וּבְיֹאשׁ עֵמֶק, שִׁר־הַפָּנִים הִבִּיט בָּהֶם בְּמִבְטָ מַנְעָה, וְלָכֵן גָּאָה מֵאֲשֶׁר לְמִרְאָה הַצִּלְחַת נְאוֹמוֹ, אֵךְ לְפָתַח קִמּוֹ עֵינָיו. בֵּין הַרְבֵּנִים הַיּוֹשְׁבִים, נִתְקַלּוּ עֵינָיו בְּרַב יְהוּדִי נְשׂוֹא־פָנִים, שֶׁיָּשֵׁב זְקוּף־קוֹמָה וְהִבִּיט בּוֹ בְּמִבְטָ מַחֲזֵק וּמִנְעָה. הַדְּבָר כְּמַעַט הוֹצִיאוֹ מִכְּבֹּד־מִשְׁקָלוֹ, וְהוּא הוֹדִיעַ עַל הַפִּסְקָה קִלְיָה. הוּא יָרַד מִהַדְּבָר, וּפָנָה אֶל הָרַב הַיְּהוּדִי. "מַה שָּׁמַךְ?" פָּנָה אֵלָיו בְּקוֹל נּוֹקֵב, מִתּוֹךְ מִטְרָה לְהִטִּיל עֲלָיו אִימָה, אוֹלֵם גַּם נִימָךְ זֶה לֹא הַשְּׁפִיעָה עַל־הָאִשׁ, וּבְקוֹל בּוֹטָח הַשִּׁיב הִלָּה: "שְׂמִי יִצְחָק בְּרַחֲמִים אִיצְקוֹבִיץ, וּמִתְגַּוֵּר אֲנִי בְּעִירָה וּלְזוֹיִן". הִיָּה זֶה רַבִּי יִצְחָק בְּנֵי הַנּוֹדֵעַ שֶׁל רַבִּי חַיִּים מוֹזְלוֹזִין, שֶׁנֶּחֱשַׁב בְּרָאשׁ הַמַּדְבָּרִים שֶׁל יְהוּדֵי רוֹסְיָה, וְאֵף שְׁלֹטוֹן הַצָּר הַבִּירָה בּוֹ בְּרַב הַכּוֹלָלִי שֶׁל לִיטָא וְרוֹסְיָה הַלְבָּנָה. "מִדּוּעַ יוֹשֵׁב אִתָּה בְּשִׁלּוֹחַ שְׂכָזוֹ, בְּעוֹד פָּנֵי חֲבֵרֶיךָ קָבְצוּ פָּאָרֹה, וּשְׂרׁוּיִים הֵם בְּמִבּוֹכָה וּשְׁבִירוֹן־לֵב"? פָּנָה הַשֵּׁר בְּתִמְחִיָּה אֶל רַבִּי יִצְחָק, וְנִשְׁעָה: "הַקִּשְׁבָתִי בְּקִשְׁב־רַב לְדְבָרָיו שֶׁל הוֹד־מַעֲלָתוֹ, וְלַעֲנֵה הִיָּה לִי לְשִׁמַּע דְּבָרִים הָרְאוּיִים לְתִשְׁמוֹת־לֵב". הַתְּמִיחָה עַל־פָּנָיו שֶׁל שֵׁר הַפָּנִים הַרוֹסִי, הִלְכָה וְהִתְרַחֲבָה. "הִרִי לֹא דְבָרִי שָׁבַח וְהִתְהַלָּה לְטוֹבַת הַיהוּדִים הִיָּה בְּפִי, אֲלֵא לְהַפְדֵּי, וְאִם־כֵּן הוֹלֵכֶת תְּמִיחָתִי וְגִדְלָה, בִּיצֵד יוֹשֵׁב אִתָּה בְּאֲרֻצֵּי־רוֹחַ וּמֵאֲזִין לְדְבָרִים כֹּה חֲרִיפִים, וְהַחֲיוֹךְ אֵינּוּ מִשׁ מְזִיוֹת פִּידִי?" "וּבִכֵּן" נִשְׁעָה רַבִּי יִצְחָק מוֹזְלוֹזִין וְאָמַר: "הִרִינִי לְגַלּוֹת אֶת אֲזִינוֹ שֶׁל הוֹד־מַעֲלָתוֹ, בִּי מֵאִזּוֹ וּמִקֵּדָם אֲנִי יוֹשֵׁב וּמִצְפָּה, מִיחַל וּמִקְנָה, מִתִּי תְבוֹא הָעֵת הַזֹּאת שֶׁבָּה נִשְׁמַע דְּבָרִים כָּאֵלּוֹ מֵאִישִׁיּוֹת כֹּה רְמִית־מַעֲלָה. אֲדַרְבָּה, לֹא רַק שְׂאִינֵנוּ צָרִיכִים לְהַצְטָרֵעַ עַל דְּבָרִים מַעֲוִין אֵלּוֹ, אֲלֵא עֲלֵינוּ לְהִתְמַלֵּא מִכֶּף תִּקְוָה וְאִמּוּנָה עֲזָה, וְלֹא יִכְלָא אִפּוֹא מִדּוּעַ הָאֲזִנְתִּי לְנְאוֹם בְּפָנִים מִסְבִּירוֹת וּשְׂמֻחוֹת". אִתָּה מְדַבֵּר בְּחִידוֹת, אָמַר הַשֵּׁר בְּפִלְיָה עֲצוּמָה, "וְאִנִּי דוֹרֵשׁ מִכֶּם הַסְבָּרִים בְּרוּרִים, אֲבָל אֵל תְּסוֹבְבֵנִי בְּכַחַשׁ". וְרַבִּי יִצְחָק הֵחֵל בְּהַסְבֵּרוֹ הַמִּפְרָט: "לִפְנֵי בְּשִׁלְשֹׁת אֲלָפֵי שָׁנָה, עָמַד נְבִיא גְדוֹל לְאִמּוֹת הָעוֹלָם, וְשִׁמּוֹ בִלְעָם בְּרַב־עֲבוּר. הִלָּה הַתְּנַבָּא עַל עֲתִידוֹ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל, וּבֵין הַשָּׂאֵר אָמַר נְבִיאָה זֶה: 'בַּעַת יֵאמֹר לַיֵּעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פֶּעַל אֵל', בִּלְעָם בְּרַב־עֲבוּר הַתְּנַבָּא אִפּוֹא, בִּי עֲתִידָה לְבֹא עַת כְּזוֹ, בִּהַ יַעֲמִידוּ אִמּוֹת הָעוֹלָם וְיִזְכְּלוּ בִּהַ עֲמָקוֹת בְּעַם יִשְׂרָאֵל, עַד שִׁיעֲמִידוֹ וְיִתְמַדּוּ קִבְל־עַם יְעָדָה, לָשֵׁם מַה בְּרָאֵם הַקֶּבֶ"ה וְלֵאיוֹ מִטְרָה הַבִּיאֵם לְעוֹלָם, וְהֵם יֹאמְרוּ לַיֵּעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל 'מַה פֶּעַל אֵל' - לָשֵׁם מַה יָצָר אִתָּכֶם הַבּוֹרָא? אוֹלֵם בִּלְעָם הַמְשִׁיךְ וְהַתְּנַבָּא מִיָּד: 'הוֹרִיעַם כְּלָבִיא יָקוֹם וּכְאִרִי יִתְנַשֵּׂא, לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֵאכַל טַרְף וְדָם־חַלְלִים יִשְׁתַּה' - דִּהְיֵנוּ מִיָּד לְאַחַר עַת זֶה, בִּהַ יִשְׁפֹּל יִשְׂרָאֵל עַד־עֶפְרָה וְיִהְיֶה לְמִשְׁלַל וּלְשִׁנְיָה, אוֹרְאָ יִתְהַפֵּךְ עֲלֵיהֶם מִזֶּלֶם בְּתִי־אֲחַת, וְהֵם יִתְגַּבְּרוּ כְּלָבִיא וּכְאִרִי וְיִכְנִיעוּ אֶת כָּל הַגּוֹיִים תַּחְתֵּיהֶם". "וְעָתָה" סִים רַבִּי יִצְחָק אֶת־דְּבָרָיו שֶׁנֶּאֱמָרוּ בְּלִהַט וּבְעֵז מְפֹלָא, "כְּאֲשֶׁר רֹאֶה אֲנִי בִיצֵד מִתְקִים הַחֶלֶק הָרָאשׁוֹן בְּנִבּוֹאָת בִּלְעָם, הַבִּיצֵד לֹא אֲעִמֵּד וְאֲשַׁמַּח מִתּוֹךְ אִמּוּנָה מְלֵאָה בִּי הַחֶלֶק הַשְּׁנִי עוֹמֵד כְּבֵר לְהַתְקִים, וְהַנְהִיזָה עוֹמֵד אַחֵר בְּתִלְנוֹ!" בְּבִשְׁת־פָּנִים וּבְלִי אָמַר וּדְבָרִים, פָּנָה שֵׁר הַפָּנִים לְדַרְכּוֹ, וּבִסּוֹפוֹ שֶׁל־דְּבָרֵי הַתְּפִלָּה הָאֲסֶפֶה לְלֹא שׁוֹם הַחֻלָּטָה, 'הַיָּהוּדִי רוֹסְיָה נִצְלוּ שׁוֹב מִזְּמָנוֹ שֶׁל הַצָּר נִיקוּלָאֵי, וּסְפוֹ הִיָּה כְּסוֹפֵם שֶׁל כָּל צוּרֵי יִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹתֵיהֶם, כֵּן יֵאבְדוּ כָּל־אִיְרֵיָהּ הִיָּה". ♦

פִּנְיָי אֹרֶךְ הַחַיִּים

מְדַבְּרֵי הָאוֹר הַחַיִּים הַקְּדוֹשׁ עַל הַפְּרָשָׁה

בְּנִחָלִים נְטִיּוֹ וְגו' (כד, ו) - הַפְּתוּב מְדַבֵּר כִּנְגַד ד' בְּתוֹת הַצִּדִּיקִים שֶׁנֶּשֶׁם ה', א' הוּא כְּשִׁמּוּאֵל הַנְּבִיא שִׁיחָה מְסַבֵּב כָּל אֲרֵץ יִשְׂרָאֵל לְלַמֵּד יִשְׂרָאֵל תּוֹרָה וּמִצְוֹת כָּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה בְּאוֹמְרָם ז"ל, ב' פֶּת הַצִּדִּיקִים הַקְּבוּעִים לְתַלְמוּד־תּוֹרָה לְלַמֵּד וּלְלַמֵּד וּלְהוֹרוֹת מִשְׁפָּט, וְהִיא פֶּת הַעוֹמֵדֶת בְּשִׁלְשֹׁת הַגְּזִיט הַעוֹסֶקֶת בְּתוֹרָה וּבְהוֹרָאָה בְּיָדוּעַ, וְהִיא בְּגֵדֵר הָרָאשׁוֹן עֲצוּמוֹ אֲלֵא שֶׁהַמְּבַשֵּׁה ה' יְבֹא אֵלֵיהֶם, מוֹסִיף עֲלֵיהֶם שְׁמוּאֵל שֶׁהוּא הִיָּה מְסַבֵּב לְהוֹרוֹתָם. ג' פֶּת הַלּוֹמְדֵת תּוֹרָה לְשִׁמּוֹה לְעֲצָמָה לְהַשְׁכִּיל וּלְהַבִּיב אִמְרֵי נַעַם, יִתְרָה עֲלֶיהָ פֶּת הָרָאשׁוֹנָה שְׁלֹמֶדֶת וּמְלֻמְדָּת. ד' הִיא פֶּת הַמְּחַזְקָה דִּי הַלּוֹמְדִים וְיוֹצֵאִים לְמַלְאכָתָם לְקַצֵּא טַרְף אֲדָם, וּכְנִגַּד ד' בְּתוֹת אָמַר ד' דְּמִיּוֹנִים, כִּנְגַּד כְּתוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל אָמַר בְּנִחָלִים נְטִיּוֹ, שֶׁהֵם עוֹשִׂים כְּכָל הַזֶּה שְׁנוֹטֵל מִיָּמִיו מִמְּקוֹם לְמְקוֹם לְשִׁתּוֹת מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ־כֵן כְּתוֹ זֶה שְׁטוּחִין בְּעֲצָמָן לְהַשְׁקוֹת צָמָא לְמִים חַיִּים, וּכְנִגַּד ב' ב' אָמַר בְּנִחָלִים נְטִיּוֹ - כִּנְגַּד הַזֶּה שֶׁהוּא נְטוּעַ וְכָל הַרוֹצֵה לְהִנּוֹת יְבֹא וְיִתְנָה, גֵּם מוֹלִיכִים פְּרוֹת מִמֶּנּוּ וְזִנִּים הַרְחוּקִים, כְּמוֹ־כֵן הֵם פֶּת נְטוּעָה בְּשִׁלְשֹׁת הַגְּזִיט וְכָל הַרוֹצֵה לְהִנּוֹת יְבֹא וְיִתְנָה, גֵּם פְּרוֹתֵיהֶם הוֹלְכִים לְמַרְחוּק שֶׁהַבָּאִים לָשֵׁם מִתְחַכְּמִין מֵהֶם וְיוֹצֵאִים לְהַשְׁקוֹת צָמָא תּוֹרָה וְכו'. וּכְנִגַּד ב' הַג' הַלּוֹמְדִין לְעֲצָמָן וְאִין בָּהֶם כָּח לְהַשְׁפִּיעַ לְאוֹלֵת, אָמַר בְּאֵלֵיהֶם נְטִיּוֹ - ב' כִּשְׁכֵּב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֵהֱלִים לְלַמֵּד לְעֲצָמוֹ, וְאָמַר לָשׁוֹן נְטִיּוֹה כְּנִטְעָה הַזֹּאת שֶׁכָּל שְׂחָא מְתִישְׁנָה מוֹסִיף שְׂרָשִׁים וְאֲחִיזָה בִּינִיקָתָה, כְּמוֹ כֵן לּוֹמְדֵי תּוֹרָה כְּלִי־זִמָּן שֶׁמֵּאֲרִיךְ בְּעַסֵּק הַתּוֹרָה תּוֹסִיף לְהַשְׁתַּרֵּשׁ נִפְשׁוֹ בָּהּ, וּכְנִגַּד ב' הַד' אָמַר בְּאֵרִים עֲלִי־יָמִים - אֲרִים רָמָן לְעִשְׂרֵי־עָם בְּעִלְי־קוֹמָה בְּעִלְי־כַח וּבְהִירָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל אִין עוֹשִׂים פְּרוֹת בְּתוֹרָה כְּפִי שְׂאִינֵם לּוֹמְדִים בְּתוֹרָה:

דְּבָרֵי הַיָּמִים

דְּבָר פִּלָּא מִסְפֵּר רַבִּי מִשֵּׁה טִיטִלְבוּים מֵאוּהֶלַע בְּסִפְרוֹ "שְׁמַח מִשָּׁה", כִּי בְּחִלּוּמוֹ רָאָה "שְׁהֵאֲרִי" ל' חִי ל"ד שָׁנִים, מִשׁוֹם שִׁתְּקִין מַה שֶׁקִּלְקַל בִּלְעָם הַרְשַׁע בְּל"ד שָׁנִים שְׁחִי כְּמוֹבֵא בְּסִנְדוֹרִין, וְאִתְבּוֹנֵן אֵלֶי בְּבוֹקֵר וְהִנֵּה הוּא אִתָּה, דְּבִלְעָם פֶּעַל הַשְּׂמִדָּיוֹת וְהֵאֲרִיז ל' תִּיקוֹן שְׁלֹא יִהְיֶה שְׂמִדּוֹת, וְהִבֵּן זֶה, אוֹלֵם הַדְּבָר תְּמוּהָ, שְׁכֵן יָדוּעַ כִּי הֵאֲרִיז ל' נִלְוֵה בְּשִׁנַּת רַצ"ד וְנִפְטַר ב'ה' בְּמִנָּה א' ש"ב בְּהִיוֹתוֹ כְּבוֹן ל"ח בְּעֶרֶךְ, וְכֵן כְּתַב הַחִיד"א וְכֵן מוֹבֵא בְּשִׁבְחֵי הָאֵרֶץ, וְלָכֵן בִּיָּאָר רַבִּי יוֹאֵל מִסֵּאֲטָמָר בְּתַשְׁבּוּבוֹתָיו עַל אוֹרֵחַ חַיִּים, כִּי כוֹנֵנִת זְקֵנו ה"שְׁמַח מִשָּׁה" לְשִׁנּוֹת הֵאֲרִיז ל' לֵלָא שְׁלוֹשׁ שְׁנוֹתֵי הָרָאשׁוֹנוֹת "שְׂאִין בְּהוֹן עֲדִיין תּוֹרָה, וְגַם בְּשִׁנָּה הַרְבִּיעִית אֵינּוּ מַעֲיָק חַיּוּב לְתוֹרָה, כְּמִבּוֹרָא בְּמִשְׁנָה ב'ן חֲמִשׁ לְמַקְרָא' וְאֵף שְׁהֵאֲרִי ז"ל הִיָּה קְדוֹשׁ מִרְחַם וְנִתְמַלֵּא כָּל הָעוֹלָם כּוֹלוֹ אוֹרָה מִיּוֹם הַיּוֹלָדוֹ, עַם כָּל זֶה לְתַקֵּן טוֹמָאֵת בִּלְעָם צָרִיךְ כַּח הַתּוֹרָה, וְזֶה מִתְחִיל בְּשִׁנָּה הַחֲמִישִׁית, וְנִמְצָא לְעִנִּין זֶה הַחֲשָׁבוֹן מְכוּוֹן ל"ד שָׁנִים". וְכִי לְהַבִּין אֶת גּוֹדֵל מַעֲלָתוֹ שֶׁל הֵאֲרִיז ל', יֵשׁ לְהַסְמִיךְ אֶת הַמַּעֲשֶׂה שְׂאִירֵעַ בְּשִׁבְת־קוֹדֶשׁ פְּרוֹשֵׁת בִּלְק בְּשִׁנַּת שְׁל"א או שְׁל"ב בַּעַת מְגוּרֵי הָאֵרֶץ בְּצַפָּה, כְּאֲשֶׁר נִחַ מַעֲט לְאַחַר סְעוּדַת שְׁבַת לְקִיָּם מִצּוֹת עוֹנֵג שְׁבַת, וְכִדְרָכוֹ שְׂחָה מִצּוֹה לִישׁוֹן בְּצֹהֲרֵי הַשְּׁבַת לְתוֹעֵלַת הַנִּשְׁמָה, בֹּא תַלְמִידוֹ רַבִּי אֲבֵרָהָה הַלּוֹי וְרָאָה אֶת שְׁפֹתָיו מִרְחָשׁוֹת בְּתוֹךְ שְׁנוֹת. הִטָּה תַלְמִידֵי אֶת אוֹזְנוֹ לְשִׁמּוֹעַ אֶת פִּשְׁרֵי הַלְחִישָׁה, וְהֵאֲרִיז ל' הַקִּיץ וְרָאָה אֶת תַּלְמִידוֹ רֹכֵן אֵלָיו, וְכִאֲשֶׁר בִּיקַש לְשִׁמּוֹעַ מִהַ לַחֵשׁ, אָמַר לוֹ כִּי בִזְמַן שֶׁהוּא יִשֵּׁן נִשְׁמָתוֹ עוֹלָה לְמַעְלָה וּמִגִּלָּם לֵה סוּדוֹת עֲלִיוֹנִים בְּתוֹרָה הַקְּדוּשָׁה. בִּיקַש תַּלְמִידֵי לְשִׁמּוֹעַ אֶת הַסּוּדוֹת שֶׁקִּיבֵל עֵתָה, וְאָמַר רַבּוֹ, שְׁגַם אִם יִחִיָּה שְׁמוּנִים שְׁנֵה רְצוּפוֹת, לֹא יִסְפִּיק לְדַרוֹשׁ מִהַ שֶׁקִּיבֵל עֵתָה בְּפִרְשַׁת בִּלְעָם וְהֵאֲתוֹן.

משפח

מטעם

אם יתו"ל בלק מלא ביתו כסף וזהב (מ"ב)

מפרש רש"י שנפש בלעם היתה רחבה וחמדו מונו אחרים. ורבים תמיהו שהרי מובא באבות על רבי יוסי בריקסמא שאמר "אפילו אם אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם, איני דר אלא במקום תורה", ומדוע הוא אינו נקרא בעל נפש רחבה? אלא שהתבאר ב שפסוק זה מטעמת באתנחתא ומפסקת מהתבות לא אוכל לעבר את"ל ה' אלקי, ולעמדת זאת בהמשך נאמר אם יתו"ל בלק מלא ביתו כסף וזהב, ושם תבת וזהב בוקף קטן ומחברת אל התבות הבאות לא אוכל לעבר וגו'. כי בתחלה אמר בלעם שאם יקבל מלא ביתו כסף וזהב אזי יבוא, והתבה באתנחתא כי זו היתה תאונה שהיה בעל נפש רחבה, אך הוסיף שצריך את רשות הקב"ה. אוכל למעשה גלה את האמת בלק, שלא היה יכול לבוא ללא רשות ה', ולכן התבות מחברות, שאין לו מה משלו. (מצוין מכלל מ"ב)

ודבר מה יראני והגדתי לך (מ"ב)

באור הדברים, שאתי הדבר אשר יראני ה' אגיד לך, ותבת מה מחברת במקומו אל תבת יראני ואף אין בה טעם משל עצמה, והבאור הוא מה שיראני, וכן תרגם אנקלוס "ופתגמא דיתחזיני" - דהינו הדבר אשר יראני. ואם אין תבת מה מחברת אל תבת ודבר שלפניו, מכאן שהצורה השגור 'דבר'מה' בהוראת דבר כלשהו - בטעות יסודו. (דעת מקרא)

מדגש

על נפח הפסוק מי מנה עפר יעקב ומספר אתיבוע ישראל, כתב רבי ברוך הלוי עפשטיין ב"מקור ברוך", כי הכוונה בתבת 'ומספר' כאלו נאמר 'ומי ספר', דהינו מי מנה את עפר יעקב, ומי ספר את רבע ישראל, שהרי פעמים רבות נשמטת ה"ד בתבה, כמו 'ומרת' במקום 'ומרת', ופעמים מתחברות שתי מלים לאחת, כגון בפסוק זה 'כמוהו' - 'כמו הוא', וכן דרשו חז"ל בלעם - בלע עש, שהתכוון לבלע את עש ישראל. היו שבקשו 'לתקן' את נפח המסורה ולתגיה 'ומי ספר' במקום 'ומספר', והוכיחו מנסח הרס"ג ותרגום השבעים שבהם נכתב כך, אך חלילה לומר כן, והנפח האמיתי הוא 'ומספר', והוא בדרך קליטת השיר. גם בנפח המקרא שהשתמר בידי השומרונים נכתב 'ומי ספר', אלא שבכך הוכח שהללו שנו רבות מהמקור, להתאמת התורה לאמונתם המושבשת.

ממלח

ספר רבי פישל לינדר מניקורי ירושלים, על אביו רבי יחזקאל אלימלך, שטפל פעם באיש עזוב ומדבא בחילים, וכאשר מצבו הדרדר, נשאו יחד עם חבריו אל בית הרפואה הנודע שיערי צדק, שיסד הרופא הנודע רבי משה וולף. הללו הכניסו בחזקה את האיש אל חצר בית הרפואה, כדי שיוכלו לקבלו למרות שאין לו סכר שישא בהוצאות רפואתו, וקראו לד"ר וולף: "אם אתה מקבלו, הרי שמך ול"ך מתפרש בנוטריקון 'ואהבת לרעך כמוך', אך אם תסרב להציל יהודי, הרי אתה חופף מול"ך בלק", ואף הוא נוטריקון בחדוד 'ואהבת לרעך כמוך'...

ישב רבי יהודה הורביץ מד"צקוב, וקרא את הפסוק שבנבואת בלעם: "לא יחביט און ביעקב", ולאחר מכן פתח ובאר פרוש משלו. והיה הדבר בלתי שכיח, שכן ברב ענותנותו לא היה אומר בריש פרושים משלו, אלא מצטט בשם צדיקים וגדולים אחרים. "דרבם של בני אדם, שבאשר הם מבקשים לקרא כתב כלשהו, אם מתוך ספר ואם מתוך גליון, הם מחזיקים את הכתב במקרק מקסי מעיניהם ומעינים בו. אך אם יקראו את הכתוב יותר מדי, מפש סמוך לעיניהם, הרי לא יוכלו בידם לקרא מאומה. וזו פונת הכתוב 'לא יחביט און ביעקב', דהינו שהקב"ה אינו מביט בעונותיהם של ישראל ולא רואה עמל בישראל, והטעם הוא מפני שה' אלקיו עמו, דהינו שהקב"ה מקרב כל כך את עם ישראל אליו, והם כה סמוכים אליו, עד שבכיוול אינו יכול לעין בעונותיהם מרב שהם קרובים אליו, כאדם שאינו יכול לקרא כתב סמוך יותר מדי לעינים..."

מדה זו של "לא יחביט און ביעקב ולא יראה עמל בישראל", היתה משרשת ברבי לוי יצחק מברדיטשוב, וכנויו נודע בפ"ח: "סגורם של ישראל". "הסבא קדישא רבי ישראל מרז"ץ היה אומר עליו, שבגלל כך זכה להמשך הפסוק "ה' אלקיו עמו" והצליח בכל אשר פנה. תדיר היה מחפש ללמד זכות על ישראל, וכאשר שמע פעם אחד מישראל שהוא מוציא דבה על חברו, מדבר בגנותו ומספר על מעשיו הרעים, פנה אליו רבי לוי יצחק, ואמר בלשון רכה: "ביצד אינד חושש להוציא לעז חלילה, על התפליו של הקב"ה בכבודו ובעצמו?! הביט הלא עליו בעינים תמיהות, ורבי לוי יצחק הסביר: "הרי אמרו חז"ל, שבתפליו של הקב"ה נאמר 'מי בעמך ישראל גוי אחד בארץ', ואם אתה מוציא לעז על אחד מבניו של הקב"ה, נמצאת פוסל אותך חלילה..."

בשנת תר"ח, בקר רבי יצחק מנסכיו בעיר אליק, טרם החל בתפלה, נכנס אליו משמשו והחל לדבר סרה באחד התושבים במקום, שמעשיו אינם הגונים. נסער הרבי לשמע הדברים, נגש לתפס את ידי הדלת, ואמר בהתרגשות: "הרי אתה כבר שוהה בבית זה מספר שנים, האם טרם תדע שכל אדם שאוחז בידית הדלת שלי, אני יודע ומרגיש תכף מה שעשה האיש מיום הולדו ועד עתה? אוכל למרות כל מה שאני רואה, וזכר אני היטב את דברי הפסוק שבפרשת בלק 'לא יחביט און ביעקב', שהקב"ה אינו מביט על החלק השלילי של ישראל, ואם-כן, איך אוכל אני להביט בחלק הרע? אין דרבי להביט אלא על החלק הטוב שבאדם. ואם הייתי מביט בחלק השלילי שבאדם, לא הייתי מניח לשום אדם להכנס לביתי, שכן מיד רואה אני את מעשיו!"

רבי שמואל אגל מרדומישל, היה מיוחד במדת אהבת ישראל, ומעולם לא יחביט און ביעקב ולא ראה דבר מגנה ופגם באדם מישראל. רגיל היה לשנן את פתגמו של רבי יחזקאל משינובה: "אל תהי כו לכל אדם", דהינו אל תתבוז את כלו, גם אם מצאת בו חסרון כלשהו, שהרי יש בו לעמדת זאת מעלות אחרות אשר מכריעות את הכף לטובתו, ותמיד היה משנן באזני תלמידיו וצאצאיו כי עליהם לזכר את מלות התפלה שתקן הרבי ר' אלימלך מליז'נסק לומר לפני התפלה: "שנראה מעלת חברינו ולא חסרונם". פעם שמע ביצד מאן דהו מדבר סרה ביהודים והוא מפרט את החטאים שלהם, ומיד נעמד בסערת רוח ואמר: "בך הקדים אתכם הבעל שם טוב הקדוש, שהיה מונע מהמוכחים בעם לקטרג על ישראל, והיה אומר שבאשר יהודי טרוד במקורו בשוק במשך בלתיים, מתעורר לפתע כי פנה יום ועוד מעט תשקע השמש, והוא ממהר להתפלל מנחה, אזי גם אם תפלתו פשוטה מאד, מזדעזעים ממנה מלאכים ושפים בשיבה של מעלה!"

ה"חפץ חיים" נסע פעם ברכבת לכנוס תורני של גדולי הדור, והתלחה אליו רבי מאיר דן פלוצקי בעל "כלי חמדה". השמועה על נסיעתו של זקן הדור התפשטה כחץ מקשת, ובאחת התחנות המרכזיות של הרכבת, עמדו המונים שבקשו לחזות בזיו-פניו של ה"חפץ חיים". נכנסה משלחת של רבנים אליו בבקשה לצאת אל הצבור ולברכו בברכת פהנים באהבה, אך הוא סרב לבקשה. פנה עליו ה"כלי חמדה" ותמה על סרבנותו, וה"חפץ חיים" שטח בפניו את הסברו: "ביצד אפשר לבקש מיהודי זקן שפמוני לזכות בנחת של כבוד בעולם הזה? והרי הכבוד מעמיד את האדם בגסיון גדול, וידיעים דברי רבנו יהודה החסיד, שעל כבוד שהאדם נוהל בעולם הזה, מנבים לו מזכיותיו בעולם הבא". נענה רבי מאיר דן ואמר: "יש בפי שתי תשובות כדי להניח את דעתו של מר. ראשית, כדאי לאדם להפסיד מעט מהעולם הבא שלו, בשביל להנות אנשים כה רבים מישראל ולברכם", ובעוד הוא מנסה להמשיך ולומר את תשובתו הנוספת, קם ה"חפץ חיים" ואמר לו: "די בטענתך האינה הזו, ואין צורך להוסיף עליה מאומה". ומיד פנה אל חלון הקרון.

ה"אהבת ישראל" מו"צניץ, קרב פעם אדם אחד שנהשד ב'מסור' לשלטונות על עריקים מהצבא הרוסי, והגיש לו כוס יין. עמד שם חסיד אחד, שאחיו נתפסו לצבא בעטיו של אותו מלשין, ומרב צער לא הצליח להתאפק ושאל את הרבי: "איך אפשר לקרב אדם שפל כזה?" השיבו הרבי: "מאין יודע אתה שהוא המלשין?" וכאשר האיש השיב ש"כך מדברים עליו", אמר לו הרבי: "אם כך, ביצד מתר לך לקבל דברי לשון הרע? הרי צריכים להושיב בית דין של שלשה דיינים ושני עדים, כמובא בהלכה, ורק אם יפסקו שהוא המלשין, נוכל לקבל את הדבר. אבל אין לסמוך על דברי המון העם ללא פסוס". נאנח החסיד ואמר: "אבל אני אינני במדרגה שלי הרבי..."

מדוע נקראת הפרשה על-שם בלק? והרי שם רשעים ירקב? ואם קראו על-שם גוי, היה צריך לקרוא על-שם בלעם, שמקללותיו נצלו ישראל?

אלא שבלק היה 'גוי הגוי' יותר מבלעם, שהרי לא היה צביע כמותו ופיו ולבו היו שווים בשנאתו לישראל, וגוי 'הגוי' שכזה זכאי שתקרא פרשה על-שמו... (יראת ה')